

OSVOBODILNA FRONTA KOT LJUDSKA OBLAST V SELŠKI DOLINI
1941—1945

I. Usmeritev na vstajo

Nenaden napad na Jugoslavijo 6. aprila 1941, hiter razpad jugoslovanske vojske, državna kapitulacija in okupacija so bili veliki in usodni dogodki, ki so se naglo zvrstili aprila 1941. Ljudje so bili zbegani in dezorientirani. Gorenjska je bila odrezana od Ljubljane, kar je negotovost le še stopnjevalo.

Okupator je prevzel oblast tako, da je na upravnem območju dotedanjih občin vzpostavil svoj upravno-politični aparat. Marsikje je prevzel tudi večino osebja bivše občine in ga na podobnih administrativnih poslih kot dotlej zaposlil v svojem upravnem aparatu. To je bila protiljudska, okupatorska oblast.

Med političnimi strankami na Gorenjskem je tedaj bila na tako težke razmere kolikor toliko še najbolj pripravljena Komunistična stranka Slovenije (Komunistična partija Slovenije, KPS) oz. Jugoslavije. Člani KPS so se na to že dalj časa pripravljali, le tako naglega zloma jugoslovanske vojske in vdora okupatorja ni nihče pričakoval. CK KPS, kakor tudi vsi okrožni komiteji v Sloveniji, so že dve, tri leta pred nemško-italijansko agresijo na Jugoslavijo opozarjali na bližajočo se vojno nevarnost, opozarjali na to vse prebivalstvo, organizacijsko pa se tudi sami pripravili. Vdor na Poljsko, okupacija Čehoslovaške, vdor v Francijo so bili dovolj zgovorni primeri, ki so glasno opozarjali in niso puščali nobenih dvomov glede nadaljnjih naci-fašističnih posegov. Vsa partijska literatura, ilegalna in polilegalna, je bila v zadnjih predvojnih letih polna opozoril in napotkov glede te nevarnosti. Enakega duha so bile tudi partijske konference in sklepi, in to že od leta 1937, ko je bil na Čebinovem ustanovni sestanek KPS. Še zlasti veliko je govorila o neposredni vojni nevarnosti V. partijska konferenca v Zagrebu jeseni 1940. Člani KPS so se ob napadu na Jugoslavijo prostovoljno javljali vojaškim enotam, zahtevali orožje in razpored za boj proti agresorju. Vse to pa ni nič pomagalo, ker se je vojaški in politični državni aparat bivše Jugoslavije tako naglo zrušil.

Gorenjski komunisti so se o nevarnosti bližajoče se vojne, o možnih posledicah ter o svojih nalogah pomenili na partijski konferenci 2. februarja 1941 na Lipcah pri Blejski Dobravi. Vodila sta jo člana CK KPS Boris Kidrič in dr. Aleš Bebler. Na Gorenjskem, ki so ga okupirali Nemci, je bilo tedaj jeseniško, kranjsko in kamniško okrožje, poleg tega pa še območje od Medvod do Črnuč in predel ob Savi, ki je prej pripadal ljubljanskemu okrožju. To območje je tedaj dobilo svoje partijsko vodstvo, ki je formiralo Rašiško četo in vodilo njene akcije.

V začetku preseljevanja slovenskih družin z Gorenjske v Srbijo maja in junija 1941 so že bili prvi ubežniki — ilegalci. Nemškim preselitvenim oddelkom so se odtegnili predvsem moški tako, da so se zatekli k svojcem oziroma v gozdove, na planine (v staje). Prva taka ubežnika — ilegalca, ki sta se zatekla na Mošenjsko planino v Jelovici, sta bila Jaka Bernard iz Koritnega in član KPS Franc Pogačnik-Oskar z Bleda. Kmalu za njima je pribežal francoski mornar, španski borec Jože Krajc-Žakelj, doma z Rakeka, ki je tik pred tem delal v jeseniški železarni. Prišli so še: člana KPS Alojz Pečnik iz Ljubnega in Anton Dacar iz Črnavca, Ivan Bertoncelj-Johan z Dobrave in še kdo.

Nemci so maja in junija izselili številne delavske in naprednejše družine, zlasti družine katoliško in nacionalno usmerjenih izobražencev, ker so jih imeli za nevarne. Pred 22. junijem so iskali in zapirali tudi španske borce, vendar se je večina od teh izmaknila. Takoj po 22. juniju, ko so napadli Sovjetsko zvezo, so se začele aretacije članov KPS. Zato so tedaj člani KPS dobili direktivo, da je treba takoj preiti v ilegalo in se s tem rešiti pred aretacijo.

Navodila za organiziranje oboroženega boja sta v Škofjo Loko tamkajšnjim članom partijske celice prinesla Boris Zihelr in Tončka Stegnar. Škofjeloški komunisti so se pretežno sestajali pri sekretarju partijske celice Francu Pfajfarju. Kljub pravočasnim opozorilom partijskega vodstva, naj se komunisti umaknejo v ilegalo, so Nemci na Gorenjskem in tudi v Škofji Loki aretirali nekaj članov in takih oseb, za katere so menili, da so člani ali simpatizerji.

Na področju Selške doline tedaj ni bilo partijske celice. Brez naprednega vpliva pa tedaj dolina vendarle ni bila. Iz vasi Selca, Dolenja vas, Bukovščica, Praprotno, iz trga Železniki in še iz drugih naselij doline je precej ljudi delalo v tovarnah od Jesenic do Škofje Loke. Med temi jih je bilo nekaj, ki so bili člani KPS, kandidati oz. njihovi simpatizerji. Po teh ljudeh, ki so se večinoma čez nedeljo in praznike zadrževali doma, se je ideja oboroženega upora začela širiti tudi v dolino, ki je bila tedaj izrazito kmečka.

Po posvetovanju februarja 1941 na Lipcah so se pri okrožnih komitejih formirali vojni revolucionarni komiteji, ki so dobili z nastankom okupacije povsem vojaški značaj. Po ustanovitvi Osvobodilne fronte (OF) 27. aprila 1941 so okrožna partijska vodstva dobila nalogo, da začno z organiziranjem odborov OF povsod v mestih in na podeželju. Od vsega začetka je bilo določeno, da je v te odbore treba vključevati člane KPS, krščanske socialiste, napredne Sokole, kulturne delavce in vse druge napredne ljudi, ki so sprejemali boj z okupatorjem kot nujen in so bili pripravljeni tudi aktivno sodelovati. Seveda je tak način nastajanja nove politične organizacije, kot je tedaj bila OF, potekal težko in počasi. V začetku je agitacija za OF šla, vsaj v Selški dolini, bolj v smeri iskanja zaupnikov.

Vojno revolucionarni komite v partijskem okrožju Kranj so sestavljali: sekretar komiteja Franc Vodopivec in člani Rudi Papež (Otoče in Dobrova z okolico), Anton Janežič (Tržič z okolico), Anton Nartnik in Franc Mrak. Za Škofjo Loko in obe dolini je bilo jeseni 1941 formirano posebno partijsko vodstvo, ki pa tedaj ni imelo »uradnega« naslova.

Prvo nedeljo po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo, 29. junija 1941, je bilo na kopišču med Mošenjsko in Vodiško planino v Jelovici (gozdni odd. št. 22) posvetovanje prvih zaupnikov iz Selške doline. Nekaj jih je bilo iz Dražgoš, dva iz Selc in eden iz Železnikov. Po naročilu ilegalca Franca Potočnika-

Oskarja jih je osebno povabil tedanji oskrbnik na Mošenjski planini Mirko Ambrožič iz Dražgoš. Tam so se dogovarjali o potrebi oboroženega boja proti okupatorju in o potrebi zbiranja orožja za borce.

Okrog 5. julija 1941 je prek Polhograjskih Dolomitov (v nadaljnjem tekstu Dolomiti) prišel na Gorenjsko član Vojnega revolucionarnega komiteja pri CK KPS Stane Žagar. Leta 1940 se je z Dobrave pri Kropi moral odseliti. S sedemčlansko družino se je preselil v Ljubečno pri Celju, in ker ni smel več biti učitelj, se je kot uradnik zaposlil na občinskem uradu v Škofji vasi. Ta čas pa so ga tudi mobilizirali, pravzaprav konfinirali v jugoslovansko vojsko. CK KPS ga je julija 1941 poslal na Gorenjsko za organizatorja in voditelja vstaje. Z zastopniki jeseniškega in kranjskega okrožja se je Žagar 5. julija 1941 pri Mohorju dogovoril, da bo 17. (ali 20.) julija pokrajinska partijska konferenca na Jelovici pri Vodiški planini. Dogovorjenega dne je bila konferenca, katere se je udeležilo okrog 20 oseb. Po eden ali dva sta prišla z Jesenic, iz Kranja, Tržiča, Bohinja, Škofje Loke, Železnikov (Mirko Demšar), Selc (Peter Šmid), kot predstavnik kamniškega okrožja se je te konference udeležil tudi Tomo Brejc. Konferenco je vodil Stane Žagar. Po več kot peturnem posvetovanju so sprejeli naslednje sklepe:

1. Vse ilegalce in begunce je treba takoj povezati v vojaške formacije, čete.
2. Intenzivno je treba še naprej zbirati orožje in se oboroževati.
3. Takoj je treba začeti napadati manjše okupatorjeve postojanke, organizirati sabotaže v tovarnah, rušiti komunikacije in organizirati diverzije.
4. Prehranjevati se po terenskih organizacijah.

Na tej konferenci je Žagar prisotne seznanil z besedilom partizanskega zakona, ki ga je bil prinesel iz Ljubljane. Sestavila sta ga dr. Aleš Bebler in dr. Marjan Dermastja, ki je bil tedaj poveljnik Kamniškega bataljona. Nekoč kasneje ga je potrdilo poveljstvo Glavnega štaba slovenskih partizanskih čet. Žagar je udeležence te konference seznanil tudi z javnim pozivom napadene Sovjetske zveze na vse podjarmljene narode Evrope, ki se je glasilo:

»Razvijte partizansko vojno tako, da se bo okupator počutil kot v oblegani trdnjavi!«

Po sklepih te konference je na Gorenjskem že do konca julija 1941 nastalo nekaj čet. Tako je Stane Žagar že 29. julija na Gradišču pri Vodiški planini v Jelovici zaprisegel Jelovškovo četo, ki je dobila ime »Četa Ilije Gregoriča«, po vojaškem poveljniku Gubčeve vojske v puntu leta 1573. Ko se je Gorenjski bataljon 9. avgusta 1941 v taborišču nad Novakovo domačijo v Jelovici razdelil na Jeseniško in Jelovškovo četo, je v tistem taborišču zaprisegla tudi Jeseniška četa.

Dne 23. julija je bilo v gozdiču pod Lenartom posvetovanje komunistov in zaupnikov iz Selške in Poljanske doline. Posvetovanje je sklical in vodil Lojze Kebe-Štefan, prisotni pa so bili Ivan Tomažin in še dva tovariša iz Selške doline, iz Poljanske doline pa Anton Nartnik, Maks Krmelj, Anton Oblak in Rudolf Robnik. Dogovarjali so se o pripravi in možnostih za oboroženo vstajo v obeh dolinah. Štefan je navzočim posredoval sklepe partijske konference pri Vodiški planini v Jelovici.

V Železnikih je leta 1941 delala mladinska skupina, ki je povsem spontano zbiral orožje bivše jugoslovanske vojske, ki ga je na tem območju od Železnikov do bivše državne meje še kar precej ostalo. Ta skupina je proti koncu

leta 1941 že navezovala prve stike s partijsko organizacijo v Kranju. Nekaj mladincev iz Železnikov je tedaj namreč delalo tam. Poleg te mladinske skupine je bila še skupina starejših, ki je sprva organizirala gmotno pomoč družinam izseljenih v Srbijo. Prek rojaka iz doline, ki je živel v Novem mestu (Peskar), so pošiljali to pomoč.

Julija in avgusta 1941, ko so se v Jelovici že zbirali prvi partizani, je bil vzpostavljen stik z dolino. Zaupniki v Dražgošah, Železnikih in Selcih so tedaj nakupili nekaj orožja za partizane. V Selcih so npr. kupili puško-mitraljez (češko zbrojevko) za okrog 25 nemških mark (500 din, kolikor je tedaj stalo tele). Puške so plačevali po 10 mark (200 din), bombe po pol marke (10 din), in naboje po 1 dinar oziroma 20 nabojev za marko. Zaradi takega trgovanja z orožjem in zaradi poskusa nabave večje količine tobaka za partizane sta bila v Selcih aretirana oče Janez Luznar in sin Štefan. Hudo sta bila mučena in 1. septembra 1941 na njivi pri Selcih ustreljena. To sta bili prvi žrtvi v dolini.

V Jelovski četi, ki je novembra 1941 taborila pod Mohorjem, je že bilo kakih 15 borcev in bork iz Selške doline (iz Železnikov, Seln, Bukovščice in Praprotna).

Ker je bila Ljubljana z mejo ločena od Gorenjske, je bilo treba vzpostaviti posebno zvezo med CK KPS, ki se je tedaj zadrževal v Ljubljani, in okrožnimi partijskimi vodstvi na Gorenjskem. To povezovalno vlogo so dobili: Tomo Brejc-Pavle in Lojze Kebe-Štefan (strojni ključavničar v »Seti« v Tacnu) kot inštruktorja CK KPS za Gorenjsko, in Mira Kebe-Metka kot članica Pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo. Ta je prvenstveno skrbela za razvoj in delovanje SKOJ na Gorenjskem, pa tudi za vključevanje in aktivizacijo napredne delavske, kmečke in šolske mladine. Vsi so živeli in delali ilegalno, ker so jih okupatorji kot predvojne komuniste že močno zasledovali. Dočim je bil Stane Žagar kot poveljnik gorenjskih partizanskih enot predvsem zavzet z

Narodni heroj Lojze Kebe-Štefan. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

Narodna herojinja Mira Svetina. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

vojaškimi zadevami, so Pavle, Štefan in Metka imeli predvsem organizacijske politične zadolžitve, utrjevanje in aktivno delo partijske organizacije, pridobivanje članov in zaupnikov OF, ustanavljanje odborov OF, pripravljanje prebivalstva na oborožen odpor, za podporo in pomoč partizanskim enotam in podobno. Ilegalno so prehajali mejo, da so se neposredno udeleževali razgovorov s člani partijskega, političnega in vojaškega vodstva v Ljubljani. Tu so dobivali potrebno literaturo, brošure, letake in podobno za potrebe na Gorenjskem. Pomagali so okrožnim komitejem in tudi posameznim partijskim celicam, organizatorjem SKOJ in mladinskih aktivov pri izvajanju političnih nalog, zlasti pri ustanavljanju odborov OF. Stalen je bil tudi stik z vojaškim poveljstvom, s Stanetom Žagarjem in Jožetom Gregorčičem-Gorenjcem.

V Škofji Loki se je jeseni 1941 formiralo posebno partijsko vodstvo za mesto in okolico ter za obe dolini. Pripravljali so odbor OF, v katerem bi bila po dva predstavnika krščanskih socialistov, Sokolov in še kdo. Istočasno so začeli organizirati tudi SKOJ oz. mladinsko organizacijo. Mira Svetina se spominja, da je v začetku zveze z zaupniki OF v Selški dolini in s partijskim vodstvom v Škofji Loki vzdrževal Peter Šmid iz Selc. Vendar v Škofjo Loko ni hodila le ona, pač pa tudi Brejc in Kebe, zato Mira ne more vedeti za vse, ki so sodelovali. Neposredno na sestanke in razgovore v Selško dolino in bližnje hribovske vasi (Križna gora, Jamnik) je hodil le Lojze Kebe, ki ni bil le partijski inštruktor, pač pa tudi politkomisar gorenjskih partizanskih enot. Ko je obiskoval te enote, se je prek borcev povezoval tudi s prebivalci bližnjih vasi, od koder so se enote oskrbovale (Bukovščica, Praprotno, Nemile, Podblica itd.). Tu je Kebe neposredno pomagal ustanavljati vaške odbore OF.

Oktobra 1941 je CK KPS imenoval Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko, da so bila s tem okrožja, tudi kamniško, organizacijsko bolje povezana. Iz Ljubljane je za sekretarja pokrajinskega komiteja prišel Tone Dolinšek-Metod. Ostali člani so bili še: Tomo Brejc-Pavle, Lojze Kebe-Štefan, ki je še nadalje ostal tudi politkomisar partizanov na Gorenjskem in Mira Kebe-Metka.

Prva številka biltena Glavnega štaba, ki je izšla 10. avgusta 1941 v Beogradu, govori o organiziranju splošne ljudske vstaje in zavrača pomisleke proti njej. Dne 26. septembra 1941 je bilo v Stolicah pri Krupnju (Srbija) posvetovanje predstavnikov nacionalnih in pokrajinskih vodstev vstaje v Jugoslaviji. Pripravil ga je Glavni štab, ki se je na tem posvetovanju preimenoval v Vrhovni štab, dotedanji Vojni komiteji pa v Nacionalne glavne štabe. Iz Slovenije sta se tega posvetovanja udeležila Franc Leskošek in Miha Marinko. Po zaključenem posvetovanju je v Stolice prišel tudi Edvard Kardelj. Ko sta se Leskošek in Marinko, ki sta tu postala poveljnik in politkomisar Glavnega štaba slovenskih partizanskih čet, vrnila, sta po sklepih posvetovanja v Stolicah še bolj intenzivno delala na organiziranju splošne ljudske vstaje v Sloveniji. Menila sta namreč, da Slovenija v organiziranosti partizanskih enot in v borbenih akcijah znatno zaostaja za drugimi deželami in pokrajinami v Jugoslaviji. V Stolicah je bil tudi izdelan načelni načrt o nastajanju »svobodnih ozemelj« v raznih predelih Jugoslavije oziroma o širjenju tistih, ki so dotlej taka že bila.

Ko je bil Stane Žagar spet v Ljubljani na posvetovanju pri CK KPS oziroma na GS, je od Leskoška in Marinka dobil prav sveže napotke, kako je treba na Gorenjskem organizirati partizansko vojsko. Vrnil se je v začetku decembra 1941 ter je z vojaškim in političnim vodstvom Gorenjske imel posvet

pri Kocjanovih v Bukovščici v Selški dolini. Zavzemal se je za to, da je čimprej treba začeti s splošno oboroženo ljudsko vstajo. Poveljnik Cankarjevega bataljona Jože Gregorčič-Gorenjc je tudi odločilno posegel v razpravo in predlagal, da je treba pritegniti v partizanske vrste še več novih borcev in vstajo razširiti na vso Gorenjsko. V tem smislu so bili tedaj sprejeti tudi sklepi.

Kljub zimi in silni nemški premoči so se tedaj odločili za takojšnjo mobilizacijo, ki so jo s primerno agitacijo in propagando zelo uspešno izvedli v Poljanski in delno tudi v Selški dolini. Od 9. decembra 1941, ko je Cankarjev bataljon odšel s Križne gore v Poljansko dolino, je narastel do 30. decembra 1941 od 80 na prek 300 borcev. V bojih za Dražgoše jih je bilo v bataljonu še 200!

Cankarjev bataljon je bil proti koncu leta 1941 v Poljanski dolini stalno zapleten v boje z nemškimi enotami, ki so ga hotele obkoliti in uničiti. Z novim letom je prišel v Selško dolino in se namestil v Dražgošah. V dneh od 9. do 11. januarja 1942 se je tu bil znameniti in legendarni obrambni boj, iz katerega je bataljon zmagovito izšel. Številčno stanje se je sicer znatno osulo, toda ostali so predani in prekaljeni borci.

V dneh dražgoških bojev se je Lojze Kebe-Štefan zadrževal v Dražgošah in v Stražišču. Mira se spominja, da je v nedeljo 11. januarja zjutraj prišel v Stražišče in povedal, da se bo ta dan bataljon organizirano umaknil. Hudo pa ga je zatem prizadela novica, da je bataljon na Mošenjski planini pri umiku imel 12 padlih in nekaj ranjenih borcev.

II. Prelomno leto 1942

Ko se je Cankarjev bataljon po umiku iz Dražgoš 14. januarja 1942 v Dražgoški gori razdelil na Jeseniško, Selško in Poljansko skupino (četo), se te skupine niso imele skoraj kam zateči. Na terenu namreč še ni bilo politične in materialne baze, ki bi sprejela in zaščitila osamljene borce. Selška in Poljanska skupina, ki sta prek Prtovča in doline Sore pod Zalim logom prišli v Martinj vrh, sta pri kmetu Bohincu pustili ranjenca, v Ojstrem vrhu pri Zaglobi pa bolnika Andreja Rozmana. Zaradi ovadb in izdaj sta imeli precej izgub kot npr.: 20. januarja 1942 sta v Ojstrem vrhu padla dva borca, 16. februarja sta na Stirpniku padla četni komandir Jaka Bernard in intendant Tone Demšar. Dne 27. marca je tudi zaradi izdaje prišlo do hude borbe na Planici nad Crngrobom pri Škofji Loki, kjer je padlo 15 borcev, med njimi Stane Žagar in četni komandir Matija Udvanc-Vajs.

Na terenu je osvobodilno gibanje ta čas doživelo hud udarec. Februarja 1942 je gestapo odkrila široko razporejeno mrežo kranjskih organizacij, članov in zaupnikov OF, v glavnem na območju kranjskega okrožja. V začetku marca 1942 so v Trbojah pri Smledniku zajeli sekretarja pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko Toneta Dolinška-Metoda. Vseh aretiranih je bilo blizu 200 in med njimi tudi nekaj iz Selške doline. Te aretacije so znane pod imenom »Kumerdejeva afera«, ker je prek njega prišlo do aretacij.

Dne 1. novembra 1941 je bilo na 4. plenarni seji Slovenskega narodno-osvobodilnega odbora, ki je bila v Ljubljani, sprejetih 7 temeljnih točk programa OF, ob koncu leta pa še 2 točki. Ob novem letu 1942 je bilo v Slovenskem poročevalcu objavljenih vseh 9 temeljnih točk programa OF. Ta program je bil dostavljen tudi vsem pokrajinskim in okrožnim vodstvom. Zveze med Ljub-

ljano in Gorenjsko so bile tedaj večkrat prekinjene, zato je bil PK s tem seznanjen šele v začetku aprila 1942. Pa tudi tedaj na nekaterih področjih ni bilo vzpostavljenih zvez oziroma ni bilo kadrov za tolmačenje tega programa.

V smrekovem gozdu med Bukovščico in Hrastnikom v Selški dolini je od 20. februarja do 27. marca 1942 prezimovala Selška četa. Hranila se je tako, da so zanj skrbeli kmetje na območju od Bukovščice do Strmice in domačije na Križni gori, ne da bi vedeli drug za drugega. Dejstvo je, da so partizani uspešno prezimili in da so si v širšem okolju taborišče le ustvarili nekakšno bazo, ki jim je vsaj v materialnem pogledu pomagala obstati.

Boj v Dražgošah je dobil novo razsežnost. Uprli so se namreč Luksemburžani. Kot mobiliziranci tudi okupiranega naroda so bili razporejeni v nemško policijo, ki je imela nalogo vzdrževati red v drugih okupiranih deželah. Spoznali so, da v Sloveniji ne gre za vzdrževanje reda, pač pa za narodnoosvobodilni boj. Sedaj niso hoteli v boj za Dražgoše. Bilo je nekaj postreljenih, vsi Luksemburžani pa, ki so bili razporejeni v nemških policijskih bataljonih na Gorenjskem, ceni se, da jih je bilo okrog 500, so bili premeščeni z Gorenjske. Več so jih aretirali in jih kot taboriščnike poslali v Dachau.

Pri Selški četi sta se februarja in marca 1942 zadrževala tudi Stane Žagar in občasno Lojze Kebe-Štefan. Slednji je v začetku marca odšel prek Grmade in Belške grape na CK KPS oz. na GŠ. Marca se je potem zadrževal izmenoma v Dolomitih in v Ljubljani. Ta čas je na Gorenjsko prišlo obvestilo, da »gre šomašter na Primorsko« v politično delo na teren. Mišljen je bil učitelj Stane Žagar, ki je bil primorski rojak. Ko pa je 27. marca padel, je bilo določeno, da bo na Primorsko, kjer je kadra še bolj primanjkovalo kot na Gorenjskem, odšel Tomo Brejc, ki je bil tudi primorski rojak. Glavni štab je 30. marca 1942 formiral dve grupi odredov. I. grupa »Gorenjska« se je imela formirati iz Gorenjskega, Kokrškega in Koroškega odreda. Za poveljnika je bil imenovan Jože Gregorčič-Gorenjc, za političnega komisarja pa Lojze Kebe-Štefan. Ukaz o tem imenovanju je na Gorenjsko prinesel Štefan osebn, ker je bil v tem času na razgovorih pri CK KPS in pri GŠ ter se je tedaj vrnil na Gorenjsko. V začetku aprila 1942 se je oglasil pri aktivistih kamniškega okrožja, kjer je ustno obvestil Toma Brejca o njegovi premestitvi na Primorsko. Brejc je na Primorsko prišel proti koncu maja 1942 prek Godoviča, Črnega vrha v Vipavsko dolino.

Gorenjc in Štefan sta spomladi 1942 pretežno delala na formiranju I. grupe odredov, t. j. posvečala sta vso skrb utrjevanju odredov in organizacijski povezavi med njimi.

V začetku junija 1942 so začele prihajati prek Dolomitov na Gorenjsko prve skupine borcev, ki so pripadale II. grupi odredov »Štajerski«. Mira Svetina (tedaj Kebe) se spominja, da se je srečala s tako večjo skupino (blizu 100 borcev) 7. ali 8. junija 1942 v taborišču na Osovniku, ko je bila na poti v Ljubljano. V skupinah po približno 15 borcev so bili potem ti borci porazdeljeni v Loško, Poljansko, Selško, Kokrško in Poključsko četo. To je bila znatna okrepitev gorenjskega partizanstva.

Julija 1942 je prek Dolomitov na Gorenjsko prišla II. grupa odredov »Štajerska«, brez enega bataljona. V dogovoru z vodstvom I. grupe odredov so tedaj nameravali v Poljanski dolini likvidirati nekaj nemških orožniških postaj, da bi si tako izborili prvo »svobodno ozemlje« na Gorenjskem. V začetku avgusta je bil tak poskus tudi v Selški dolini. Uspeha ni bilo. Enote obeh grup

so imele hude boje in znatne izgube v Poljanski dolini, na Blegošu in v Jelovici. II. grupa odredov se je v drugi polovici avgusta 1942 prebila prek Gorenjske in Koroške na Štajersko, I. grupa odredov pa je nekoliko oslABLJENA ostala na svojem terenu. Boji na Blegošu in v Jelovici so prebivalstvo pa tudi borce kar precej zbegali. Mnogi borci, ki so junija prišli prek meje na Gorenjsko, so se želeli vrniti, ker so menili, da so na Dolenjskem in Notranjskem razmere bolj znosne.

Med tistimi borci, ki so junija prišli na Gorenjsko, je bil tudi študent medicine Janez Kmet-Mirko, doma iz Ribnice. Komaj dva meseca je bil v Selški četi, ko so ga razporedili na politično delo na terenu. Zaradi njegovega agitacijskega dela so po vaseh Selške doline jele nastajati skupine terenskih sodelavcev, zaupnikov in članov OF. Ta »dr. Mirko«, le pod tem imenom so ga v dolini poznali, je vztrajno obiskoval vasi in zaselke na območju vse doline. Z ljubeznivim nastopom, veliko vztrajnostjo, inteligenco, zlasti pa z največjo potrpežljivostjo je pridobival ljudi za program OF. Jeseni 1942 je v večini vasi že imel svoje zaupnike, sodelavce, člane OF.

V bojih na Blegošu od 2. do 5. avgusta 1942 se je Loška četa izvila iz obkolitve in se prek meje prebila na primorsko stran. Na Cerkljanskem je doživela lepo presenečenje. Vaška odbora OF v Novakih in na Bukovem sta jo organizirano sprejela. V približno 10 dneh, kolikor se je četa tam zadrževala, so ji terenski delavci vse preskrbeli. V dogovoru z njimi je četa izvedla rekvizicijo hrane in tobaka v trgovini in gostilni v Novakih. Gospodarju so napisali potrdilo, kaj vse so mu vzeli, da se je z njim opravičil pred italijanskimi oblastmi. Podobno so naredili tudi na Bukovem. Tu so po naročilu vaškega odbora OF šli aretirat nekega domačina, fašističnega zaupnika, ki pa se jim je skril. Italijanske oblasti so s takim organiziranim nastopom zelo presenetili. Gorenjski borci so tu spoznali veliko vrednost tesnega sodelovanja med odbori OF in partizanskimi enotami. Ob vrnitvi v Selško in Poljansko dolino so te izkušnje izkoristili in še bolj zavzeto pomagali organizirati prebivalstvo v OF.

Dne 21. septembra 1942 je Lojze Kebe-Štefan sklical pokrajinsko partijsko konferenco. Bila je v Jelovici nad Jamnikom. Poglavitna njena naloga je bila sistematično organizirati politično delo na terenu, ki je zaradi hudih izgub dragocenih kadrov zelo opešalo. Tu je bilo določeno, da se na Gorenjskem formirajo trije okraji: Jesenice, Kranj, Škofja Loka, v okviru njih pa terenski (vaški) odbori OF in partijske celice. Toda vodstva teh okrajev je bilo treba šele formirati in najti za to primerne politične delavce. To pa ni bilo lahko niti hitro izvedljivo.

V zaključnem delu poročila Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko z dne 21. septembra 1942 za CK KPS o političnem položaju in stanju v partizanskih enotah je podano naslednje številčno stanje članov KPS in kandidatov ter političnih delavcev na terenu:

— v Gorenjskem odredu: v 1. bataljonu 21 članov in 6 kandidatov, v 2. bataljonu 10 članov, 2 kandidata;

— v Kokrškem odredu: v 1. bataljonu 12 članov, v 2. bataljonu 27 članov, 26 SKOJ-evcev;

— v Poljanskem bataljonu je 10 članov in 8 kandidatov.

Vseh sodrugov, ki delajo na terenu, je 12 in 1 na Koroškem.

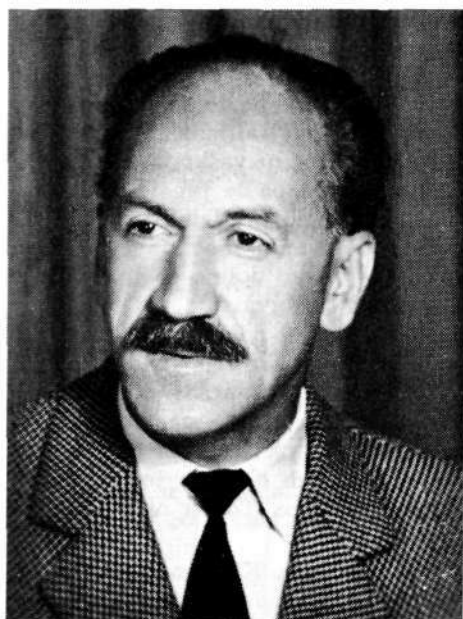
Aktivist dr. Mirko, ki je na terenu v Selški dolini že uspešno delal, je po tej konferenci dobil enega ali dva nova sodelavca. To je bila sicer skrom-

na, vendar v tedanjih razmerah in možnostih kar dobra poživitev. Do konca leta so bili formirani vaški odbori OF: Ojstri vrh, Železniki, Selca, Dolenja vas, Bukovščica, Praprotno, Martinj vrh.

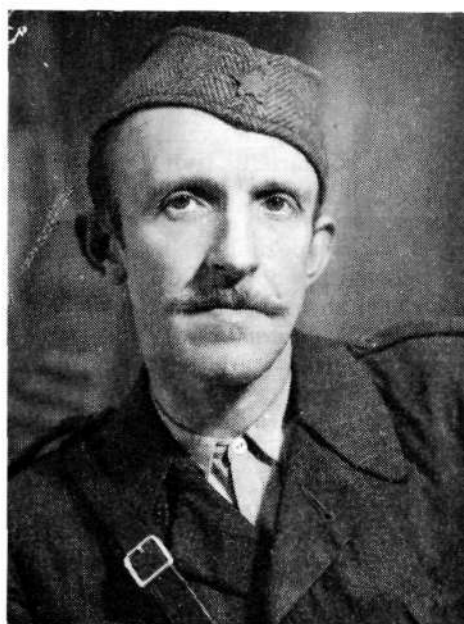
Sredi oktobra so Nemci spet hajkali po Jelovici. Tedaj je bil pri Jamniku smrtno ranjen Lojze Kebe-Štefan. Štiri dni se je boril s smrtjo in 20. oktobra 1942 je na Jamniku umrl. Smrtno ranjen je sestavil poročilo o vojaškem in političnem stanju na Gorenjskem. Njegova smrt je lepo začeto politično delo na Gorenjskem, zlasti na terenu, močno zavrla.

Proti koncu novembra 1942 je prek meje v Dolomitih v Poljansko dolino prišel Boris Kidrič, ki je bil tedaj sekretar CK KPS in politkomisar GŠ. Ustavil se je v gozdu Jablanovec (približno 2 km južno od Poljan) v bunkerju aktivistov Poljanske doline. Tu se je srečal z Maksom Krmeljem, Vinkom Hafnerjem in še nekaterimi vojaškimi in političnimi delavci na terenu. S stanjem, kakršnega je videl in o kakršnem so mu poročali, seveda ni bil zadovoljen.

Kmalu je sledilo pismo CK KPS, v katerem so v osmih točkah postavljene osnovne naloge partije na Gorenjskem.

Dr. Janez Kmet, ilegalni dr. Mirko, fotografiran kmalu po osvoboditvi. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

Janez Trojar-Zagloba, fotografiran ob koncu vojne 1945. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

POKRAJINSKI SEKRETARIAT ZA GORENJSKO

Gorenjskim partijskim organizacijam na terenu in v vojski.

Spričo položaja na velikih frontah, ki ga označujejo sijajni sovjetski uspehi in angleško ameriška akcija v Afriki ter pričo domačega položaja na Gorenjskem, ki ga označujeta vse vnetejša pripadnost slovenskega prebivalstva k Oslobojilni fronti in izrazit odpor proti nameravani mobilizaciji, je partijska organizacija na Gorenjskem dolžna:

1. Doseči izrazito aktivizacijo in ofenzivnost gorenjskih partizanskih čet. Prva grupa odredov mora opustiti defenzivno in zgolj diverzantsko taktiko ter preiti takoj v lastno ofenzivno akcijo. Nadvse je važno osvajanje nemškega orožja. Prva grupa mora doseči, da si nemške sile, kakor tudi pomožne oborožene tolpe nemških okupatorjev, ne bodo več upale v manjšem številu s prometnih poti na teren. Treba je postopno uvajati čiščenje in kontrolo terena.

2. Razviti maksimalno agitacijo proti mobilizaciji v nemško armado, za takojšnje vstopenje v partizansko vojsko. Izvajati neprestano partizansko mobilizacijo, ne glede na trenutno stanje orožja, hkrati organizirati narodno zaščito, ki naj bo pomožno sredstvo za partizansko mobilizacijo in eden od temeljev naše obveščevalne službe.

3. Razviti maksimalno agitacijo za OF in množično obveščanje o položaju na frontah.

4. **Zajeti v OF prav vse, kar čuti slovensko.** Izogibati se slehernemu sektaštvu in zoževanju OF na nekako partijsko pomožno organizacijo. Navezati stike in pritegniti v OF predstavnike najrazličnejših bivših skupin in organizacij na Gorenjskem. Preiti k organiziranju rajonskih in okrožnih odborov OF. Glede na gestapovski teror izvesti tudi v OF tako konspiracijo, da se prepreči v primeru izdajstva provala več terenskih odborov ali cele organizacije.

5. Utrjevati in širiti partijo, preizkušene kandidate sprejeti v partijo, odpreti vrata dobrim partizanskim borcev in aktivistom OF ter stremeti, da se partijska organizacijska mreža razširi po vsej Gorenjski. Hkrati biti kar najpozornejši pred provokacijami in gestapovskimi vrinjenci, utrditi in še poglobiti pravo partijsko konspiracijo.

6. Povečati ekspeditivnost in hitrost zvez. Uporabljati pri tem vse legalne in nelegalne možnosti. Zgraditi sistem zvez tako, da se onemogoči vsaka razširitev provala.

7. V največji meri čuvati kadre in osigurati njihovo varnost.

8. Neusmiljeno razkrinkavati belo gardo in se ne udajati iluzijam, da na Gorenjskem ne bo nič opravila.

Smrt fašizmu — svoboda narodu!

Za CK KPS
Peter Kalan

Jesen 1942 je bila za gorenjske partizane presneto trda. Dne 9. septembra je v Jelovici padel poveljnik gorenjskih partizanov Jože Gregorčič-Gorenjc in z njim še 24 borcev, 8 pa je bilo ujetih. Selška četa je te jeseni, ko se je po septembrskih izgubah spet malce okrepila, štela okrog 40 borcev. Počasi se je večala. Pri ljudeh v dolini, odborih OF, je že imela dobro oporo. V Drmotovi valavki v Železnikih je že bila javka, kjer so partizani dobivali naročeno hrano in potrebno opremo. Take javke so nastale tudi drugje v dolini: pri Selcih, Dolenji vasi, Bukovici. V vaseh, kjer ni bilo nemške postojanke, posebne tajne javke niso bile potrebne.

Pokrajinska konferenca 21. septembra, ki je v veliki meri usmerila aktivnost tudi na teren, in pismo CK KPS z dne 1. decembra 1942, ki konkretno in jasno predpisuje politične naloge na terenu, sta le dosegla bistven napredek. Skladno z večanjem števila borcev so nastajale in se utrjevale tudi terenske

organizacije. Pokrajinski sekretariat KPS za Gorenjsko je 7. decembra 1942 razposlal direktivo partijskim organizacijam v partizanskih enotah Gorenjskega odreda, v kateri obširneje razčlenjuje naloge, ki jih je postavil CK KPS v svojem pismu z dne 1. decembra. V političnem pogledu je zlasti važen tisti del direktive, kjer je zapisano:

Uspešna mobilizacija bo privedla v partizanske edinice množico nekomunistov: krščanske socialiste in katoličane, Sokole — nacionaliste, socialiste itd. Če nam je že do sedaj POLITIČNA, SVETOVNO-NAZORSKA, zlasti pa VERSKA NESTRPNOST silno škodovala, potem bo vztrajanje v tem sektaštvu privedlo že v samem začetku do množičnega pobega mobilizirancev in do velikega zmanjšanja notranje odporne sile partizanskih edinic.

Poleg tega stojimo pred zlomom hitlerjevskega okupatorja in v zvezi s tem pred nalogo, da prevzame OF s pomočjo partizanske vojske oblast tudi na Gorenjskem...

Članice rajonskega pozneje okrajnega odbora Zveze slovenske mladine. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

Za pokrajinski sekretariat je to direktivo podpisal Jakob (Oskar Šavli). Mira Svetinova se spominja, kako težavno je bilo organiziranje odborov OF, zlasti v večjih krajih. Težko prav zaradi zakoreninjenega strankarstva. Ko so npr. kje ustanavljali odbor OF, so se ljudje posamič strinjali z vključitvijo in delom v OF. Zaradi različne strankarske pripadnosti pa si med seboj niso zaupali. Ko se je bilo treba zbrati na sestanku, odbora ni bilo moč zbrati. Potem so morali s posameznimi skupinami kot posredniki delati člani partije, da so skupne akcije vendarle uspevale. Med mladino takšnih in tolikšnih težav skoraj ni bilo, med odraslimi pa je to bila velika ovira za hitro in uspešno delo.

Proti koncu leta 1942 so Nemci začeli izvajati mobilizacijo letnikov 1923 in 1924. Partizanska protimobilizacija, kakor jo je bil v svojem pismu zahteval že CK KPS, je kar dobro uspela. Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko je o tem poslal proti koncu decembra 1942 poročilo CK KPS, kjer med drugim tudi piše:

Nemška mobilizacija letnikov 1923 in 1924 se je najslabše obnesla v Selški dolini. Tam je razen nekaj izdajalcev in propalic odšlo vse v partizane, ali pa se tudi poskrilo, čakajoč na boljše vreme, kar pa ni posebno priporočljivo za daljši čas, ker se je zgodilo v več primerih, da so jih dobili in pobili. Tudi v naši (Poljanski, opomba C. Z.) dolini niso dosti opravili, čeprav so jih kar z avtomobili lovili po vaseh.

Nekoliko naprej je v istem poročilu tudi zapisano:

Začeli pa so ponovno z izseljevanjem in s streljanjem naših ljudi. V tem tednu so pripeljali v Goričane cirka 150 žena in otrok, in to vse družine iz Kamnika pobeglih mož in fantov.

To sredo pa so se zapodili tudi v Selško dolino, da bi selili družine, pa jih ljudje niso čakali. Večina je zbežala v hribe, potem pa so se pojavili še partizani in le nekaj družin so uspeli odpeljati...

Proti koncu leta 1942 je sekretar pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko postal Maks Krmelj iz Poljanske doline. Stane Starc-Fazan je postal poveljnik Gorenjskega odreda, Vinko Hafner pa politkomisar. Franc Ravbar-Vitez je bil politkomisar Alpske operativne cone, ki pa se je tedaj zadrževal pri poveljstvu Gorenjskega odreda.

Leto 1942 je bilo polno velikih izgub in bridkih izkušenj. Proti koncu leta pa se je osvobodilno gibanje začelo krepiti, pognalo je korenine po vaseh, med ljudmi in napovedovali so se boljši časi. Prelomno je zato, ker je bilo odloženo vztrajanje na oboroženi vstaji, organizirano politično delo na trenu, v obliki snovanja odborov OF pa je dobilo pravo mesto in pomen.

III. Rajon

Delo aktivistov na terenu, ki se je začelo poleti 1942, je do začetka leta 1943 bogato obrodilo. V prvih mesecih tega leta so Nemci obnovili mobilizacijo letnikov 1923 in 1924, ki se jim je bila prej ponesrečila, raztegnili pa so jo še na letnik 1925. Kljub najtežjim vremenskim razmeram sredi zime Nemcem tudi ta mobilizacija ni uspela. Partizani so izvajali protimobilizacijo, tj. pozvali so vse tiste, ki so dobili ali pričakovali, da bodo dobili poziv v nemško vojsko, naj se odločajo za odhod v partizane. Ta nastop je bil uspešen. To je bil velik uspeh in tedaj največji rezultat dobrega in dovolj široko zastavlje-

nega političnega dela aktivistov na terenu. Partizanske enote so naglo naraščale in vezi s terenom so bile iz dneva v dan boljše, bolj izpopolnjene, organizirane. Od januarja do maja 1943 je Gorenjski odred od nekaj čet s 30 do 40 borci narastel na devet bataljonov, ki so imeli po 120 do 150 borcev. Nekaj skupin borcev, za katere ni bilo orožja in opreme, je bilo poslanih v brigade na Dolenjsko. Na območju Selške doline sta se te pomladi zadrževala dva bataljona, 4. bataljon se je zadrževal na sektorju od Valentina do Blegoša, 9. bataljon (»Dražgoški«) pa na južnem robu Jelovice na sektorju od Prtovča do Jamnika in Križne gore.

Iz aktivistov in zaupnih sodelavcev OF po večjih krajih v dolini je dr. Mirko formiral skupni terenski odbor OF, v katerem so bili: sekretar Janez Kmet-dr. Mirko, njegov namestnik Janez Trojar-Zagloba iz Ojstrega vrha, blagajnik Niko Žumer iz Železnikov, člana Boris Globočnik-Damjan in Franc Podboršek, oba iz Železnikov, Peter Šmid iz Selc in Anton Jelenc iz Smolevc. Iz Selške čete sta bila pritegnjena na terensko delo Miro Klopčič in Jože Kristan, oba iz Železnikov.

Dne 23. aprila 1943 so Nemci zasedli zgornji del Selške doline. Preiskovali so teren okrog Železnikov, predvsem območje Ojstrega vrha in Martinj vrha. Miro Klopčič-Mišo, Jože Kristan-Staško in Janko Vrhunc-Crni so se zatekli v Kosmovo hišo v Železnikih. Nemci so jih opazili, ko so se po bregu spuščali v Železnike, obkolili so jih v hiši in zahtevali, naj se jim vdajo. Ker se fantje niso hoteli vdati, so Nemci zažgali hišo. Crni je pri zadnjih vratih skočil iz hiše, odvrzel ročno bombo, ki je zaustavila zasledovalce, in se skril na Merovem keglišču. Staško se je ustrelil in zgorel. Mišo je pri sprednjih vratih izstopil z aktivirano ročno bombo v roki. Stopil je med nemške vojake onstran ceste v pričakovanju eksplozije bombe. Le-ta pa ni eksplodirala. Vžgal se je samo detonator in opraskal Miša po roki in obrazu. Nemci so ga aretirali, odgnali v Skofjo Loko in Begunje ter ga 14. julija 1943 pri Dolenji vasi v skupini 13 talcev ustrelili. Z izgubo Miše in Staška so aktivisti v dolini izgubili dva izredno prizadevna delavca.

Izkazalo se je, da mesar Podboršek sodeluje bolj z Nemci kot s partizani. Dokončno se je razkril tedaj, ko je sodeloval pri izvažitvi Prešernove brigade v past na Žirovskem vrhu v začetku avgusta. Septembra 1943 je bil likvidiran.

Dne 25. aprila 1943 se je v Jelovici v štabu Gorenjskega odreda poslovil Jože Krajc-Žakelj. Odšel je na Pokrajinski komite KPS za Slovensko Primorje. Bil je prvi četni politkomisar gorenjskih partizanov (v Jelovici, na Pokljuki). Bil je izredno dober tovariš, prekaljen v bojih v Španiji in sedaj na Gorenjskem. Z Jelovice skozi Prtovč, mimo Zalega Loga, skozi Davčo na Porezen, čez šentviško gorsko planoto na Grudnico v severnem delu Banjske planote ga je tedaj vodil Franc Pajntar-Močnik, komandir kurirske linije ki jo je prav on v to smer vzpostavil v začetku leta 1943.

Znanca in prijatelja iz španske republikanske vojske dr. Aleš Bebler in Jože Krajc sta se na Grudnici srečna ponovno videla. Kmalu sta bila dogovorjena. Bebler je Krajca imenoval za pokrajinskega partijskega inštruktorja in ga poslal v tem svojstvu na politično delo v Goriška Brda, na Kanalski Kolovrat in v Beneško Slovenijo. Do septembra 1943 je Krajc s tamkajšnjimi aktivisti že vzpostavil okrožje Brda—Benečija—Matajur. V noči na 11. julij 1944 je pri prehodu čez naraslo Sočo pod Krestenicami (južno od Kanala) utonil. Za njim so v Franciji (menda v Marseillu?) ostali žena in dva otroka — Fran-

cozi. Kdaj so ti ljudje zvedeli za usodo svojega junaškega očeta in revolucionarja?

Julija 1943 so gorenjski partizani doživeli nov uspeh. Ustanovljena je bila VIII. proletarska udarna brigada, ki je septembra dobila ime 7. SNOUB Franceta Prešerna. Iz reorganiziranega Gorenjskega odreda je nastal tudi Kokrški bataljon, ki je kasneje prerastel v odred. Pri Marenkovcu v Potoku pod Davčo, kjer je bila formirana Prešernova brigada, se je tedaj zadrževalo poveljstvo Gorenjske operativne cone.

Septembra 1943 se je dr. Mirko poslovil. Z ženo in z aktivistko Bredo (Petračevo z Jesenovca) je odšel kot aktivist na Koroško z nalogo, da tudi tam naredi to, kar mu je uspelo na Gorenjskem. Njegova žena in Breda sta kot uspešni aktivistki na Koroškem padli, dr. Mirko pa je tam dočakal svobodo. Naredil je vse, kar je mogel, toda usoda naše Koroške se ni reševala na njih tleh.

Narodna herojinja Danila Kumar-Andreja in pesnik Karel Destovnik-Kajuh jeseni 1943 v Tomšičevi brigadi. (Po: Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941—1943, Ljubljana 1963, str. 136.)

V drugi polovici leta 1943 se je na območju doline formiral rajon. Nastali so: rajonski komite KPS, rajonski komite SKOJ, rajonski odbor OF in rajonska gospodarska komisija. Kmalu zatem sta bila formirana tudi rajonska odbora Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ) in Zveze slovenske mladine (ZSM).

Rajon Selca je tedaj obsegal trg in 40 vasi s skupno okrog 7000 prebivalci. Organizacijsko je bil razdeljen na štiri sektorje. Po Zaglobovem spominu so se ti sektorji takole delili: Ojstri vrh—Davča, Sv. Lenart—Praprotno, Železniki—Rudno, levi breg Sore tj. Selca in vasi vzhodno od tam.

Rajonski komite KPS so sestavljali: sekretar Zagloba (Janez Trojar) in člani Sorodolski (Maks Lotrič s Češnjice), Leon (Francek Lotrič, Ckovec iz Železnikov), Bohun (Mirko iz Dolenje vasi), Jaka (kolar iz Dolenje vasi), Ivo in Irena (Anica Potočnik, Aleševa iz Selc). Partijskih ilegalcev v dolini je bilo 9, kandidatov KPS legalcev pa 10. Ilegalni člani KPS so bili povezani v 4 partijskih celicah, legalni člani pa v 5 celicah. Decembra 1943 je rajonski komite poslal na partijski tečaj na Primorsko (na Vojsko nad Idrijo) 3 tovariše in 3 tovarišice, ki so bili določeni, da bodo po vrnitvi s tečaja delali kot aktivisti na terenu.

V rajonskem komiteju SKOJ so bile sekretarka Irena in tri članice. V rajonskem odboru OF so bili: sekretar Zagloba, namestnik Božo in člani Sorodolski, Jumbo (Tomaž Mencinger iz Ljubljane), Slavec (Anton Žbontar, Grogurjev iz Zalega loga) in Francka.

Decembra 1943 je bila tudi v Gorenjskem odredu formirana partijska celica KP. Za organizacijo KP in SKOJ v odredu je bil zadolžen Ivo, ki je bil obenem tudi član rajonskega komiteja KPS.

Jeseni 1943 je bila formirana Rajonska gospodarsko-finančna komisija (RGFK). Načelnik je bil Slavec. Bila je razdeljena na štiri sektorje in v vsakem sektorju je bil določen načelnik. Razen šestih vasi (Sorica—Torka) so bile v vsaki večji vasi že postavljene tudi vaške gospodarsko-finančne komisije oziroma odbori. Rajonski odbor Slovenske narodne pomoči je vodila Tanja, ki je bila povezana z RGFK pa tudi z ostalimi organizacijami. Narodna zaščita še ni bila organizirana.

Sekretarka rajonskega odbora SPŽZ pa je bila Rezka Mede (iz Stražišča pri Kranju). Na terenu je ta organizacija že razvila 12 vaških odborov in v treh vaseh so bile zaupnice.

Decembra 1943 je bil v Ojstrem vrhu sestanek aktivistov iz vse doline. Tedaj je namreč France Perovšek obiskoval vodstva rajonskih odborov v škofjeloškem okrožju. Dajal jim je konkretna navodila za delo na terenu in v partizanskih vrstah, hkrati pa se je na kraju samem seznanil s stanjem. Ta sestanek je dal dober pregled nad doseženimi uspehi v dolini, zlasti pa je pomemben zaradi tega, ker so vodilni aktivisti v dolini dobili nova navodila in so z delom nadaljevali enotno.

Dne 23. aprila 1943 je bil pri Izvršnem odboru OF ustanovljen referat za mladino. Takoj po zboru aktivistov OF na Pugledu je bil 1. maja 1943 na Rogu (Kočevski gozd) poseben sestanek mladinskih aktivistov in 7. maja 1943 že ustanovljen Glavni iniciativni odbor Zveze slovenske mladine. Mladinski aktivisti so takoj odšli na teren organizirat pokrajinske, okrožne in rajonske odbore ZSM. Tedaj je v novoustanovljenem Poverjeništvu SKOJ za Gorenjsko postal njegov sekretar Vinko Hafner. Čez poletje in na jesen 1943 sta se orga-

nizaciji SKOJ in ZSM na Gorenjskem zelo razmahnili in razširili po terenu, kakor tudi v partizanskih enotah. Bili so štirje okrožni komiteji SKOJ oz. odbori ZSM na Gorenjskem: Jesenice, Kranj, Škofja Loka, Kamnik. Med temi je bila mladinska organizacija najbolj razvita in najbolj uspešna v okrožju Škofja Loka. V tem okrožju je tedaj bilo 30 krajevnih skupin SKOJ in 110 terenskih (vaških) odborov ZSM. Od tega je v rajonu Selca bilo 9 krajevnih skupin (vaških) aktivov SKOJ s 47 člani oz. članicami in 25 vaških odborov ZSM, v katerih je delalo 156 mladinskih aktivistov oz. aktivistk, saj so v mladinski organizaciji v večini bila le dekleta. Za tako uspešen razvoj je mladinska organizacija škofjeloškega okrožja dobila na kongresu ZSM, ki je bil od 10. do 12. oktobra 1943 v Kočevski Reki, prehodno zastavo kot priznanje za prvo mesto v dotedanjem razvoju mladinske organizacije v Sloveniji.

IV. Okraj

Območje Škofje Loke, Selške in Poljske doline se je iz predvidenega okraja, kakor je bilo določeno septembra 1942 na pokrajinski konferenci nad Jamnikom, razvilo že v okrožje, v katerem so bili naslednji okraji: Škofja Loka, Medvode, Smlednik, Žiri, Poljane in Selca. Okraj Selca je imel številčno oznako VI. To je bil resnično skokovit razvoj.

Marca 1944 je iz pokrajinskega nastal Oblastni komite KPS za Gorenjsko, organizacijska oblika okrožij pa je ostala enaka, le iz rajonov so nastali okraji. Okrožni komite KPS Škofja Loka dne 19. marca 1944 takole poroča Oblastnemu komiteju KPS za Gorenjsko o stanju v VI. okraju:

Morala ljudstva je še povoljna, le v 4 vaseh ni velikega zanimanja za OF, zato bomo te vasi mobilizirali. Slab vtis na ljudstvo dela naša vojska, ki surovo postopa in z grožnjami zahteva tobak in žganje. Opaža se tudi netovarištv med funkcionarji in navadnimi partizani, kar pušča med narodom razne govorice.

Surovega postopka do prebivalstva se Zagloba takole spominja. Bilo je v Topolah nad Selci. Manjša partizanska skupina je prišla v vas po hrano. Po hišah so partizani povprašali gospodarje in gospodinje, na kogar so pač naleteli, kaj imajo in kaj bi dali za partizane. Nekje so radi dali in več, drugje bolj neradi in manj. Način odkupa, kakor je to kmalu zatem začela delati gospodarska komisija, še ni bil organiziran, potrdilom o oddaji blaga pa ljudje niso preveč zaupali. Zelo odločilno za uspeh take prehranjevalne akcije je bilo osebno zadržanje in obnašanje partizanov v stiku z vaščani. Pa sta se našla v tisti skupini dva objestna partizana, ki sta v kaščah kar po tleh posipala žito in moko in celo poškodovala konjsko vprego, ki je partizani niso imeli kaj rabiti. Dotlej dobra partizanska vas Topole, se je po tej prehranjevalni akciji zaprla vase in partizanom je postala neprijazna. Terenski aktivisti so imeli precej dela, da so v nekaj mesecih Topolčane spet pridobili za naše gibanje.

Marca 1944 je število vaških odborov OF narastlo na 20. Aprila 1944 so aktivisti Selške doline spet imeli posvetovanje. Udeležilo se ga je 34 aktivistov s terena. Sprejeli so program tekmovanja, kakor ga je bil sprejel in objavil IOOF, razmeram primerno pa sta ga razčlenila in razpisala Pokrajinsko poverjenišтво OF za Gorenjsko in Okrožni odbor OF Škofja Loka. To narodno

tekmovanje je bilo sprejeto v počastitev 3. obletnice ustanovitve OF in je trajalo od 27. aprila do 27. junija 1944. V petih osnovnih točkah je zajelo borbeno aktivnost in družbenopolitično organiziranost na terenu. Imelo je namen buditi samoiniciativo slovenskega ljudstva v NOB, pri graditvi ljudske oblasti in stopnjevati vse borbene napore. Vključitev v to tekmovanje je pomenilo povečan napor za izboljšanje družbenopolitičnih organizacij in za povečanje njihovega vpliva na terenu.

Maja 1944 so se pojavile govorice, da se Nemci in domobranci v Škofji Loki dogovarjajo, kako bi tudi v Selcih ustanovili domobransko postojanko. Florjan, član Okrožnega komiteja KPS Škofja Loka, je 9. maja 1944 v poročilu Oblastnemu komiteju KPS za Gorenjsko, kjer navaja razloge za povečan vpliv bele garde, med drugim takole zapisal:

Ugotovila sva, da naši politični aktivisti sami ne razumejo osnovnih pojmov glede Osvobodilne fronte ter tako s svojimi napačnimi izjavami med našimi masami delajo plodna tla za belogardistično propagando. Tako npr.: se je ustanovilo napačno mnenje širokih mas, da je Osvobodilna fronta v resnici samo taktika komunistov, česar so krivi naši aktivisti, ki v svojem nepoznavanju osnovnih točk OF pridigajo kmetom o nekakšnih kolhozih, dajejo temelj belogardistični propagandi. Na takih zastrupljenih tleh ima na vsak način be-ga lahko delo in opažamo, da pristopajo k beli gardi celo kmetje, ki so vsa ta leta borbe pomagali partizanskim skupinam. Zaključujem torej, da bo treba tukaj temeljitega političnega dela, da se s tem omeji razširjanje bele garde, kar pa lahko dosežemo samo s pravilno vzgojo političnih kadrov ter neprestanim pobijanjem napačnih pojmov.

Partizanska literatura, ki je prek okrožja prihajala na okraje in na teren, je bila v glavnem naslednja: Ljudska pravica, Slovenski poročevalec, Partizanski dnevnik, Kmečki glas, Naša žena. Bilo je tudi nekaj brošur KPS in OF ter občasno kak propagandni letak. Decembra 1943 je (tedaj še rajonski) komite KPS prvič dobil nekaj izvodov knjig VKPb I. in II. del (zgodovina Vsesavezne komunistične partije boljševikov, prevod iz ruščine). To je bil priročnik za marksistični študij na terenu in v enotah.

Maja 1944 je pobegnil kurir in spremljevalec Rado Murnik-Gabrovčan. Ko je že bil osumljen, da vzdržuje zveze z bratom domobrancem v Škofji Loki in da postaja nevaren, je bil aretiran in zaprt. Napadel je stražarja, ga razorožil in ubil ter se javil domobrancem v Škofji Loki. Ker je bil kot spremljevalec vodilnih okrožnih aktivistov precej dobro seznanjen s stanjem organizacije na terenu, je njegov pobeg povzročil znatno zaskrbljenost, saj so upravičeno pričakovali izdajo. Dne 12. junija 1944 je do tega res prišlo. Še pred svitom so Nemci in domobranci prišli k Zakrašniku pod Lenartom. Napadli so bazo rajonske gospodarske komisije in pri tem pobili devet ljudi, nekaj pa aretirali. Padli so: Maks Lotrič-Sorodolski s Češnjice, ki je bil načelnik okrajne GK in prav tedaj premeščen na intendanturo v štab IX. korpusa, Viktor Simončič, mehanik iz Železnikov, Tomaž Mencinger-Jumbo, dijak iz Ljubljane, Filip Potočnik-Lipe, trgovec iz Žirov, zakonski par iz Maribora in spremljevalec, ki ju je pripeljal prek Križne gore, ter zakonski par iz Škofje Loke. Aretirali so Zakrašnikove in člana GK Janka Kemperleta in Franca Šmida. To je bil hud udarec aktivistom pri njihovem delu na terenu.

Dne 8. junija 1944, torej tik pred navedenim zločinom, je Okrožni komite KPS Škofja Loka poslal oblastnemu komiteju za Gorenjsko poročilo o stanju na terenu, v katerem za VI. okraj (Selca) takole poroča:

V splošnem je politično stanje in zadržanje prebivalstva v tem okraju še dokaj zadovoljivo. Ljudje z razumevanjem sledijo dogodkom in so trdno na stališčih OF. Nahaja se sicer v tem okraju še precej prikritih izdajalcev in simpatizerjev be-ga, na katere se polaga velika pažnja. Dogodek zadnjih dni je v nekem delu tega okraja prebivalstvo precej oplašil (provokator Rado) in se boje novega terorja s strani okupatorja in be-ga. Iz ogroženih krajev, ki jim grozi izdajstvo, so se ilegalci in legalci deloma izselili. Prvi hip so se prebivalci pokazali precej panični, vendar je kmalu to minilo in so na morali precej pridobili. Do sedaj še ni bilo opaziti v teh predelih s strani be-ga in okupatorja nikakih reakcij. Delo sicer ne napreduje tako, kot bi sicer, ker vsi pričakujejo, kako se bo izteklo.

Pred nekako desetimi dnevi je okupator delal pohode po tem okraju in je pri tem požgal štiri stanovanjske hiše, eno bajto, hlev in kozolec. Ljudje so na to barbarstvo gledali tako, da so v še večji meri zasovražili Nemce in njihove pomagače.

Gabrovčan pa z eno izdajo in tolikimi žrtvami še ni bil zadovoljen. Vedel je za okrožni bunker v Blegošu in tudi tja je pripeljal krvnike. Dne 6. julija 1944 zgodaj zjutraj so Nemci in domobranci obkolili področje v Blegošu, kjer je bil okrožni bunker, in ga napadli. Ubili so tipkarico in aktivistko Slavko, ki je bila tedaj edina tam, vsi ostali člani in članice so bili namreč na terenu. Uničili so vse, kar je bilo v bunkerju in še nekaj zakopanega arhiva v bližini so odkrili. Gabrovčan je bil maja 1945 na Koroškem ujet in kmalu zatem justificiran.

Kakor je v partizanske vrste spričo široke mobilizacije prišel marsikak posameznik, ki partizanom ni delal časti, in je zaradi tega včasih prišlo do nesporazumov in težav na terenu, tako so se tudi med aktivisti znašli ljudje, ki niso bili na mestu in so s svojim obnašanjem in nepravilnimi nastopi vplivali

Člani komiteja KPS za okraj Selca-Poljane-Ziri, fotografirani jeseni 1944. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

negativno. To kadrovsko problematiko so na okrožnem komiteju obravnavali večkrat in 22. maja 1944 o tem sklenili naslednje:

Izvršiti v vseh okrajih večjo reorganizacijo, pregledati vse kadre na terenu od okrajnega komiteja do vaške celice in kurirske stanice, in izločili vse oportuniste, saboterje, lenuhe in zabušante, na njih mesta pa postaviti nove, dela voljne tovariše, ki bodo bolj odgovarjali na teh mestih in obveznosti vestneje izvrševali.

V juniju in juliju je bilo potem res precej ljudi v okrajnih in vaških odborih zamenjanih. Precej moških, ki so bili dotlej aktivisti, je odšlo v partizanske enote, na njihova mesta pa so prišle večinoma ženske.

Januarja 1944 je v Pokrajinski odbor SPŽZ za Gorenjsko prišla nova članica Danila Kumar-Andreja. Prej je bila politkomisar in za tem komandir čete v Tomšičevi brigadi. Ker je bila septembra 1943 v nogo ranjena, ni bila več sposobna za delo v operativni vojaški enoti, zato je bila poslana na teren. Dne 18. marca 1944 je šla skozi Sopotnico za Lubnikom na sestanek z ženami iz Škofje Loke. Padla je v nemško zasedo, kjer je bila ubita. Z njo je pokrajinsko vodstvo SPŽZ izgubilo eno najboljših aktivistk. Njena družina je bila vsa v partizanih: oče Andrej, mati Emilija in brat Adrijan. Po rodu so bili iz Kojskega v Goriških Brdih. Od leta 1928 so živeli v Ljubljani, z okupacijo Ljubljane pa so se takoj vključili v NOB. Starši in brat so odšli na Primorsko, Andreja pa v Tomšičevo brigado na Dolenjsko. Vsi, razen Andreje, so dočakali svobodo.

Dne 12. in 13. aprila 1944 je bila v Davči prva pokrajinska konferenca ZSM Gorenjske. Sprejeli so program dela, izvolili nov pokrajinski odbor ZSM in sploh dali novih vzpodbud za delo mladinske organizacije na terenu.

Julija 1944 je bilo v Selški dolini 20 vaških odborov OF, 17 vaških odborov SPŽZ in 20 vaških gospodarskih komisij.

Člani okrajnega komiteja KPS so bili: sekretar Janez Trojar-Zagloba iz Ojstrega vrha in člani Tone Potočnik-Majnik (Alešev) iz Selc, Anton Jelenc-Boštjan iz Železnikov, Peter Mede iz Stražišča, Jože Demšar iz Gorenje vasi, Bogomil od Medvod, Zora iz Podnarta in Rajko.

Člani okrajnega odbora OF so bili sekretar Zagloba in člani Boris Globočnik-Damjan in Niko Žumer iz Železnikov, Majnik, Boštjan, Slavko, Drgač, Nada Tilka in Zora.

Članice okrajnega odbora SPŽZ so bile: sekretarka Zora in članice Nada, Fanči, Tilka in Francka Galičič-Urška.

V tajništvu ZSM so bile: sekretarka Tilka in članici Zofka in Mira.

V okrajni gospodarsko-finančni komisiji so bili: načelnik Pepe in člani Tinče, Janez, Hribar, Leon, Črtomir.

Čez poletje 1944 je bila partizanska aktivnost v Selški dolini precej velika in uspehi vidni tudi na političnem področju. Junija je bila vsa XXXI. divizija v Jelovici. Julija in avgusta je Prešernova brigada na tem območju izvršila več uspešnih akcij. V začetku julija so bile razbite sovražnikove postojanke v Baški grapi in za dalj časa po tej železniški progi ustavljen promet. Ustanovljen je bil Škofjeloški odred, ki je tudi izvršil nekaj večjih akcij. Izredno uspešna je bila diverzija 8. septembra v orožniške postojanke v Selcih, kjer je bilo ubitih 11 orožnikov, več pa ranjenih. Vse to je zelo povoljno vplivalo na razpoloženje in politično stanje prebivalstva. Okrožni komite KPS Škofja Loka v svojem poročilu z dne 22. septembra 1944 takole opisuje stanje v Selški dolini:

Politična situacija v tem okraju se ni poslabšala, ampak nasprotno, izboljšala se je, posebno v dolinskih centrih. Posebno dobro je vplivala na prebivalstvo likvidacija okupatorjeve postojanke v Selcih in se je situacija s tem precej razčistila in izboljšala. Tudi v vasi Sorica, kjer je okupatorjeva postojanka, se je situacija močno izboljšala nam v korist. Posebno dobro je vplival zadnji dogodek v okupatorjevi postojanki v Železnikih, kjer je bil od gestapa aretiran orožniški komandir in vsled nezanesljivosti odpeljan v oklopnjaku v Škofjo Loko. Ljudstvo gleda z zaupanjem v našo osvobodilno borbo, posebno pa na izgradnjo naše bodoče narodne oblasti. Be-ga postojank v tem okraju ni in tudi nasprotna propaganda se v tem okraju ne pojavlja, razen časopisov. V zadnjem tednu je sicer imel okupator in be-ga v tem okraju tri pohode, vendar niso na prebivalstvo napravili posebnega vtisa in tudi moralno stanje je precej na višku. Značilne so tudi izjave okupatorjevih orožnikov, kateri sami izjavljajo, da ne bodo več mesec dni v dolini oziroma v postojankah.

V situacijskem poročilu dne 5. oktobra okrožja Škofja Loka za VI. okraj — Selca, beremo:

Politično in moralno stanje v okraju se je, vkljub temu, da je bilo 28. 9. 1944 po nalogu be-ga in gestapa v Škofji Loki izseljenih 8 družin (opomba C. Z.: iz Železnikov in Selc), izboljšalo. Pri preseljevanju je sodelovalo okrog 100 domobrancev iz Škofje Loke ter okrog 60 policajev in gestapa. Pri tem preseljevanju so domači izdajalci zopet pokazali pravi smoter njihove borbe z ropanjem in terorizmom. Na vse načine so sramotili preseljence in vse naše družine. Med gestapovci je bil tudi bivši partizan Branko, dezerter iz NOV in svoj čas intendant v eni izmed vasi v okraju. Vso preselitev je vodil škofjeloški gestapovec Pfajfar. Situacija v okolici nemške postojanke Sorice se je precej zaostrila. Nemci ne pustijo domačinov, katerih člani so verjani v isti postojanki v službi, niti iz vasi v vas. V Sorico so Nemci pripeljali tudi nekaj težkega orožja. V Dolenji vasi se opaža vse bolj aktivno in le-

Udeleženci okrožne konference ZMS jeseni 1944 v Martinjvrhu pri Podpučniku. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

galno delo be-ga. V splošnem je situacija v ostalih vaseh dobra. Ljudstvo gleda z zaupanjem v naš pokret in opaža se, da zavzema vse bolj ostra stališča proti domačim izdajalcem. Zanimajo jih vse važne izjave naših vodilnih vojaških in političnih osebnosti. Be-ga literatura se v tem okraju ne pojavlja v večji množini.

S kakšno propagando so nastopali domobranci? Reakcionaren vpliv se iz Ljubljane ni mogel širiti direktno, ker zanj v Selški dolini ni bilo posluha pa tudi ne organizacijske opore. Župnik pri Lenartu, ki se je bil leta 1941 prikril, da se je izognil preselitvi, je potem opravljal cerkvene obrede v glavnem pri Lenartu. V dolini je občasno opravljal cerkvene obrede tudi neki duhovnik, ki je prihajal iz Celovca. Lenarški župnik je v socialnem pogledu tudi sodeloval z našim gibanjem. Včasih je celo kaj dal za ranjence. Večkrat so partizani med njegovim cerkvenim obredom na koru peli. Požiganje cerkvenih stolpov v začetku leta 1945 je vendarle lenarškega župnika precej zbegalo. Ni verjel, da partizani to delajo zaradi preprečevanja naselitve domobrancev. To so seveda domobranci hoteli izkoristiti za svojo propagando ter vsaj s tem poizkušali opravičevati svoje hlapčevsko raboto okupatorju.

Po razpadu Italije (8. 9. 1943) je bila Ljubljana spet središče Slovenije. Tedaj so tudi na Gorenjsko začeli prihajati časopisi, ki so se javno tiskali v Ljubljani in so bili bolj ali manj vsi v službi okupatorja. Najglasnejša sta bila seveda Slovenec in Jutro, ki sta bila krepko vprežena v okupatorjev propagandni megafon. Kasneje je v Kranju začel izhajati še Gorenjski domobranec. Dne 17. marca 1945 je izšla njegova 12. številka. Občasno je izšla tudi kaka domobranska propagandna brošurica ali lepak. Zanimiv je npr. »Proglas za udar v partizanskih vrstah«. Izšel je v Ljubljani že 25. maja 1944, vendar so ga domobranci še jeseni delili po Gorenjskem. Na Dolenjskem je namreč iz partizanskih vrst dezertiral Janez Marn. Domobrancem se je začel vdinjati kot izdajalec in provokator. Nastopal je z imenom Črtomir Mrak. S tem imenom je bil podpisan tudi omenjeni proglas, ki je pozival »partizanske zapeljance, naj se vrnejo na pravo pot«. Seveda vsa ta propaganda ni imela posebnega uspeha, vsaj v Selški dolini ne. Propaganda je bila plehka in izdaja očitna. Sodelovanja z okupatorjem pri preseljevanju, požiganju in ropanju po dolini ni mogla prikriti ali oprati nobena propaganda.

Od spomladi do poletja 1944 so se na širšem območju Blegošja: Davča, Potok, Osojnik, Martinj vrh, Žetina razporedila vodstva pokrajinskih in okrožnih ustanov KPS, OF, SKOJ, SPŽZ, ZSM, GFK, NZ in razne tehnike. Sem so se stekale kurirske linije z Gorenjske in od primorske strani, od tod so šle veze prek Dolomitov na Dolenjsko. To območje je postalo središče Gorenjske, kar je ostalo do konca vojne.

V. Ljudska oblast

Proti koncu oktobra 1944 je bila izvršena večja organizacijska sprememba. V okrožju Škofja Loka sta bila iz dotedanjih šestih formirana le dva okraja, in sicer za območji: Škofja Loka—Medvode—Smlednik in Selca—Poljane—Žiri. Zagloba je postal član okrožnega komiteja, poleg tega pa so v razne okrožne forume prišli še nekateri dotedanji okrajni aktivisti. Žiri z okolico so se decembra 1944 odcepile in so z okolico Ledin (nad Idrijo) tvorile svoj okraj.

V prvi polovici novembra 1944 so bile na terenu okraja Selca—Poljane—Žiri volitve članov krajevnih odborov OF in delegatov okrajne skupščine OF.

Te volitve so bile od 5. do 11. novembra 1944 v naslednjih skupinah vasi (volilnih okoliših):

Volilni okoliš (Krajevni odbor OF)	Krajevna skupina	Število izvoljenih v:	
		krajevni odbor OF	okrajno skupščino OF
Železniki—Jesenovec	I.	5	1
Češnjica		5	1
Studeno		5	1
Martinj vrh		5	1
Ojstri vrh—Smoleva		5	1
Zgornja Davča—Podporezen	II.	5	1
Spodnja Davča		5	1
Potok, Zala, Osojnik		5	1
Zali Log		5	1
Zgornja in Spodnja Sorica		—	—
Zgornje in Spodnje Danje	III.	—	—
Zabrdo—Torka		—	—
Ravne		—	—
Rudno—Dražgoše		5	1
Podlonk—Prtovč		5	1
Bukovica—Dolenja vas	IV.	5	1
Selca,		5	1
Lajše,		5	1
Kališe		5	1
Sv. Lenart—Ravni		5	2
Rovte	V.	5	2
Stirpnik, Dragobačka, Rastovka		7	3
Golica		5	1
Zgornja in Spodnja Luša, Rantovše,		5	1
Krivo brdo		5	1
Sv. Tomaž,	V.	5	1
Praprotno		5	1
Ševlje—Knape		5	1
Bukovščica—Strmica		5	1
Pozirno, Zabrekev, Topole		5	1
Vseh izvoljenih odbornikov		122	22

Okrajno območje je bilo torej razdeljeno na 5 volilnih okolišev (krajevnih skupin). Za vsak volilni okoliš je bila imenovana volilna komisija (pravili so ji ekipa) po 3—5 članov. Imela je nalogo, da v sodelovanju z vaškimi odbori OF pripravi in izvede volitve. Zanimivo je poročilo o teh volitvah iz Davče, v katerem sekretar Marko takole poroča:

8. 11. 1944 so se v Davči vršile volitve v okrajni odbor OF. Volitev so se udeležili v polni meri. Največ povpraševanja je bilo, zakaj se volitve vršijo s tako naglico, v odbore OF in pa v NOO. Po pojasnilu, so tudi to razumeli. V Sorici volitev zaenkrat ni mogoče izvesti, ker imamo tam samo par tovarišic, s katerimi imamo vezo. Te tovarišice si ne upajo drugim vaščanom niti omeniti OF. V Danjah pa sploh nimamo stika s prebivalci vasi. Tudi ni upravičencev, ker so moški še sedaj sprejeli orožje od Nemcev, da stražijo vas. Po teh vaseh ljudje hitijo klati prašiče, ker je v preteklem letu ena naša enota v teh vaseh odnesla par prašičev. Tudi v Potoku so se volitve izvršile.

Zanimanje, kako se bodo volitve izvršile, je bilo veliko in tudi udeležba precejšna.

Volitve v Železnikih in Selcih so se morale izvesti tajno, saj je v teh krajih bila nemška postojanka. Železniki so bili namreč osvobojeni šele po bojih, od 19. do 22. novembra 1944, volitve pa so tu izvedli 7. novembra 1944. Člani odbora OF Železniki so obvestili svoje zaupnejše sodelavce, ki so se 7. novembra zbrali v Studenski grapi pod Miklavžem. Tu so se zbrali tudi Selčani, ki so prav tako izvedli volitve svojega vaškega odbora OF.

Ob koncu novembra 1944 je bila na območju okraja Selca—Poljane—Žiri organizirana naslednja mreža vaških odborov:

— krajevnih odborov OF	54, odbornikov	341,
— krajevnih odborov SPŽZ	46, odbornic	272,
— vaških skupin žena	14, članic	255,
— krajevnih odborov ZSM	63, odbornic	313,
— pionirskih čet	37, članov	298.

RAZGLAS

0

RAZPIŠU VOLITEV V ZBOR ODPOSILANOV SLOVENSKEGA NARODA

1. Izvršni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda razpiše volitve v zbor odposilancev slovenskega naroda.

2. Aktivno in pasivno volilno pravico imajo vsi moški in ženske, ki so izpolnili 17. leto svoje starosti in ki so rusko zdravi.

3. Volilno področje predstavljajo vsa področja terenskih odborov Osvobodilne fronte /vasi, trgi, mesta, tovarne, uradi, podjetja in ustanove/ ter bataljoni Narodno-osvobodilne vojske in partijskih odredov Slovenije.

4. Področje terenskega odbora izvoli po enega odposilca. Če znaša število njegovih prebivalcev /vasi, trgi, mesta/ oziroma zaposlenih /tovarne, uradi, podjetja in ustanove/ 500 ali če je manjše od 500 in so vsakihi nadaljnjih 500 prebivalcev oziroma zaposlenih po enega odposilca več. Bataljoni Narodno-osvobodilne vojske in partijskih odredov volijo vsak po dva odposilca.

5. Zet vodilni organi, ki jim je poverjena izvedba volitev, nastopajo odbori Osvobodilne fronte, in sicer izvršni odbor, Poverje našega izvišnega odbora Osvobodilne fronte, Okrožni odbori, Rajonski odbori in funkcionarji terenskih odborov.

6. Volitve se vrše na javnih zborovanjih od vključno 20. do vključno 29. septembra 1943.

SMRT FAŠIZMU - SVOBODO NARODU!

na položaju, 11. septembra 1943.

Predsednik ZOOF:
BORIS KIRIČ, l.r.

Sekretar IOOF:
BORIS KIRIČ, l.r.

Razglas za volitve leta 1943. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko je 31. decembra 1944 sestavil za Predsedstvo SNOS, odsek za izgradnjo narodne oblasti, podrobno poročilo o volitvah na Gorenjskem. V tem poročilu je o volitvah v okrožju Škofja Loka takole zapisano:

V tem okrožju se volitve v NOO do sedaj niso izvajale, ker so se v vseh dostopnih krajih izvedle volitve v krajevne odbore OF. Točasno se vrši predvolilna kampanja ter se bo k volitvam pristopilo v vseh dostopnih krajih čimprej...

Razen v škofjeloškem okrožju so povsod postavljene volilne komisije, tako okrožne kakor okrajne ter se tudi izvajajo volitve v KNOO (krajevne narodnoosvobodilne odbore, opomba C. Z.) ter delegate v okrajne skupščine...

Nadaljevali bomo z volitvami tudi v škofjeloškem okrožju, kjer je za to še največ pogojev...

Poleg volitev v NOO pa smo tudi volili predstavništva OF. Do sedaj so v vseh okrožjih izvoljeni okrožni plenum in tajništvo, v okrajih Selca—Poljane in Kranj—Kropa pa tudi okrajni plenum in tajništvo. Dalje je v celoti izvoljenih 72 krajevnih odborov OF. Povsod, kjer ni odborov NOO, vršijo odbori OF tudi funkcijo oblasti.

Marija Vilfan:

6.3.48

SVOBODNA SLOVENIJA VOLI

Naslovna stran propagandne brošure za volitve leta 1943.
(Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

V forumih okraja Selca—Poljane so januarja 1945 bili naslednji člani:

— Okrajni komite KPS: sekretar Janz Lauter-Dušan, kadrovik Anton Peternel-Klemen, vojaški referent Jože Košir, referent za agit.-prop. Lojze Oblak-Slavko, odgovorna za SPŽZ Amalija Peternel-Sonja, odgovorna za SKOJ in ZSM Katarina Dolinar-Nataša, članica Ančka Dolinar-Andreja.

— Okrajni komite SKOJ: sekretarka Katarina Dolinar-Nataša, članice Honorata, Stana, Nadja, Tatjana in Mihaela.

— Okrajni odbor (tajništvo) OF: sekretar Janez Lauter-Dušan, kadrovik Anton Peternel-Klemen, vojaški referent Jože Košir, ref. za agit.-prop. Lojze Oblak-Slavko, ref. za gradnjo in promet Martin Debeljak-Tine, ref. za prosveto in šolstvo Vinko Govekar-Niko, ref. za socialno skrbstvo Maks Pivk-Julij, ref. za finance in administracijo Jožica Črtalič-Judita, člani Francka Galičič-Urška, Ančka Dolinar-Andreja, Ivana Naglič-Iva in Maks Oblak.

— Okrajni odbor Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ): sekretarka Amalija Peternel-Sonja, namestnica Angelca Kalan, članice Francka Galičič-Urška, Marica Gartnar-Irena, Ivana Naglič-Iva, Breda, Jana, Tilka in Zalka.

— Okrajni odbor ZSM: sekretarka Katarina Dolinar-Nataša, namestnica Marija Sever-Vida, članice Pavla Bajc-Mihaela, Helena Mravlje-Stana, Milica Peternel-Nadja, Jožica Treven-Honorata.

— Okrajna gospodarska komisija: načelnik Rodoljub in člani Drgač, Hribar, Janez, Lokač, Majski, Miklavž, Pavle, Tinče, Žaro. Pri tej komisiji je bila tudi transportna četa, katere komandir je bil Drgač.

V takem sestavu, ki je sicer še doživel malenkostne personalne spremembe, so navedeni odbori dočakali osvoboditev.

Okrajni odbor OF Selca—Poljane je na seji 19. januarja 1945 glede priprav na volitve v NOO ugotovil naslednje:

Vsi člani odbora so v študijski uri spoznali potek in način volitev v NOO. Vsem vaškim odborom OF se naroči, da pripravijo prebivalstvo na bližajoče se tozadevne volitve ter jim je pri tem treba pomagati z množičnimi sestanki. Pri vsem delu naj se nadaljuje s predvolilno kampanjo, da bo prebivalstvo poučeno o poteku in načinu volitev samih.

Na istem posvetu so sprejeli tudi naslednji sklep:

Določi se 7-članska volilna komisija, katera bo izvajala volitve. K volitvam se pristopi povsod in šele tedaj, ko bo prebivalstvo res pripravljeno na te. Sestavljanje volilnih imenikov naj se poveri grupam ZSM!

V zvezi s političnim stanjem na terenu je 21. januarja 1945 okrožni komite KPS Škofja Loka poročal Obkomu KPS za Gorenjsko tudi naslednje:

V okraju Selca—Poljane je 54 voljenih odborov OF, kateri so politična in obecnem narodna oblast v vasi. V teh odborih so povezani tudi zastopniki mladine ter so bili tudi voljeni v nje, kot tudi SPŽZ — žene. Mnogi odbori že rešujejo aktualne probleme vasi, kateri se postavljajo na področju njihovega dela ter izvršujejo vse naloge, prejete od okrajnega odbora OF. Vršijo tudi že kampanjo za volitve v NOO, ki se bodo v predvidenem času začele izvajati. Tozadevno so postavljene že tudi volilne komisije.

Tako pripravljene volitve v NOO pa se niso izvedle med vojno, ker so vojni dogodki prehiteli delo aktivistov na terenu.

Okrožni komite KPS Škofja Loka je še februarja 1945 dal zelo konkretna navodila za izboljšavo političnega stanja tudi na območju Selca—Poljane. Iz zapisnika seje okrožnega komiteja dne 4. februarja 1945 izhajajo naslednje naloge aktivistov na terenu:

Da se vsi tovariši, ki se še nahajajo na samem forumu okraja Selca—Poljane, pošljejo takoj na Komando Gorenjskega vojnega področja, na njihova mesta pa se namestijo tovarišice!

Več pomoči in paznje posvečati partiji v Skofjeloškem odredu. To pa ne samo z obiski, ampak s konkretnim proučevanjem in spoznavanjem partijske organizacije v odredu.

Vso skrb posvetiti terenu Sv. Lenart, Luša, Martinj vrh, da se delo na tem terenu čimbolj aktivizira in izboljša!

Vso pozornost je treba polagati na teren Križna gora—Zabnica, da se vzpostavi in poživi partijsko in mladinsko delo med razbitimi in odmrliimi člani!

Za zabitnike na desnem bregu Sore se poišče veza z njihovimi svojci in se jim na pravilen, konkreten način prikaže njihovo stanje, če ostanejo doma ali če takoj vstopijo v NOV.

Okrajni komite Selca—Poljane je treba razširiti. Zato je v okrajni komite kooptirana tov. Vida, ki je prišla iz srednje-partijskega kurza. Partijska celica IV. telefonske cone spada pod delokrog okrajnega komiteja, kateri ji mora nuditi vso pomoč pri partijski izgradnji.

Pri pregledu SKOJ-evske organizacije je ugotovljeno, da je okrajni komite SKOJ treba reorganizirati. OK SKOJ je preozek. Mladini je treba nuditi vso pomoč, ker je mladina pač zelo požrtvovalna, manjka pa ji politične izgradnje.

Se naprej polagati paznjo na popularizacijo AVNOJ in na razkrinkavanje kralja! Pisati resolucije! V zvezi z napredovanjem Rdeče Armade je treba isto zelo popularizirati in vse dogodke obrniti v prid mobilizacije!

Pri razdelitvi dela se določi: tov. sekretar gre na področje Žiri. Ko se vrne tov. sekretar, gre tov. Niko na področje Križna gora. Tov. Per gre na Poljansko in Lenart-Luša. Zagloba ostane na centru in bo delal v okoliških celicah in imel vezo z okrajnim komitetom. Tov. Irena ostane v bližini centra ter bo prejela delo na sestanku OK SKOJ-a po SKOJ-evski liniji.

Stanje na območjih Martinj vrh, Lenart, Luša, Križna gora je bilo na spomlad 1945 težavno predvsem zaradi gmotnih razmer. Te vasi so stalno izdatno podpirale osvobodilno gibanje. Na njihovem območju so se zadrževale večje

Organizacijski sekretar oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko Jaka Stucin-Cvetko. (Iz dokumentacije v Loškem muzeju.)

enote (brigade, odred, bataljoni), kar jih je materialno izčrpavalo, hkrati pa je bilo dotlej v teh vaseh že precej domačij požganih in družine izseljene oziroma pregnane. Ljudje so bili torej gmotno, fizično, ob tem pa tudi psihično izčrpani. Poglavitno delo aktivistov v teh vaseh je spomladi 1945 bilo v tem, da so ljudem budili zaupanje, vlivali vero v skorajšnjo zmago in konec vojne in da so preprečevali vpliv domobranske propagande.

Ko so se napotki okrožnega partijskega vodstva izvrševali na terenu in so bile priprave na volitve članov KNOO in okrajne NO skupščine v polnem teku, je bila 10. marca 1945 likvidirana be-ga postojanka Sv. Križ—Kališe, ki je tam nastala februarja t. l. To je dalo novo spodbudo za pospešeno in uspešno politično in mobilizacijsko delo na terenu. Dne 23. marca 1945 je bilo to delo prekinjeno. Začela se je poslednja, vendar huda in kruta sovražnikova ofenziva, ki je trajala do 7. aprila 1945 in je pustila za seboj hude posledice.

Operativne enote Jugoslovanske armade so prišle do Slovenije in Rdeča armada v Prekmurje. Enote XXXI. divizije (Gradnikova, Prešernova in Vojkova brigada ter Škofjeloški odred) so bile potegnjene na Primorsko. Prodirale so prek Cerkljanskega, Trnovskega gozda proti zahodni meji na Soči. Na tem pohodu so častno in uspešno opravile svojo osnovno in poglavitno nalogo: pregnati sovražnika z naše zemlje. Prešernova brigada in Škofjeloški odred sta skupaj z borci Goriškega vojnega področja osvobodila Solkan in Gorico, Gradnikova brigada pa Tržič pri Trstu.

Huda izguba je doletela gorenjske aktiviste, ko sta za Delnicami v Poljanski dolini v nedeljo dopoldne 1. aprila 1945 padla organizacijski sekretar Oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko Jaka Štucin-Cvetko in zdravnik dr. Stanko Škulj-Koko. Dne 5. aprila 1945 pa je pri Topolah nad Selci padel poveljnik Škofjeloškega odreda Oto Vrhunc-Blaž Ostrovrhar. Da se mu ni to zgodilo, bi se kasneje moral zagovarjati zaradi vodenja odreda v zadnji sovražnikovi ofenzivi.

Selška dolina je bila ta čas prepuščena okupatorju in njegovim hlapcem. Terorizirali in pobijali so naše ljudi ter požigali domačije. Vedeli so, da so jim dnevi šteti. Zaščitna četa KM Škofja Loka in četa Bohinjskega odreda sta sicer nastopili, toda za območje vse doline je bilo to premalo. Zato pa so Nemci sami krotili domobrance. V začetku aprila 1945 se je neka skupina domobrancev namestila pri Jakopinu na Češnjici. Tu sem so Nemci pripeljali manjšo skupino ljudi, ki so jih po zaslišanju izpustili. Domobranci so jih zahtevali zase, da bi jih odgnali v Škofjo Loko, kjer bi jih pobili. Tedaj je nemški oficir rekel domobrancu, ki se je največ petelinil: »Kako pa delate s svojimi ljudmi, s Slovenci? Mi bomo odšli, kam se boste pa potem vi dali?!«

Dne 7. in 8. maja 1945 se je dolina otresla sovražnikov. Prišla je svoboda, ki so jo ljudje tako težko pričakovali in za katero so resnično dali vse, kar so imeli, življenja, imetje, zdravje. S prevzemom oblasti ni bilo težav. Izvoljeni odbori OF so začeli javno delati. Okupatorjeva oblast je bila že tako zreducirana samo na občino v Sorici, ki je redno poslovala, in na ostanek občine v Selcih, ki je okrnjena delala že od jeseni 1944.

Poleg svobode pa je tedaj dolina zaživelala tudi v novem vzdušju in razpoloženju. Bila je politično enotna. Osvobodilna fronta je na načelu iskrenega vključevanja in sodelovanja za osvoboditev, po vojni pa na načelu dela ustvarila enotno politično platformo, na kateri je združila ljudi. Nič več ni bilo važno, kolikokrat in kako se kdo prekriža ali ne, pač pa, kako se vsakdo ustvar-

jalno vključuje v delo. Tako je odprava strankarstva tista velika pridobitev, ki je ljudem Selške doline omogočila obnoviti ruševine, zaceliti hude rane in odpreti dolini lep gospodarski razvoj. Naslednica te OF je danes Socialistična zveza delovnih ljudi.

Viri

L. Bertonec-Johan, Ob 20. letnici vstaje na Gorenjskem. Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj 1961. — I. Jan, Dražgoše. Ljubljana 1961. — N. Kavčič, Ustanovitev, razvoj in akcije Loške čete v letu 1942, Loški razgledi 1955. — I. Križnar, Vstaja in začetki NOB na Gorenjskem, Borec 1971, št. 6/7. — M. Marinko, Moji spomini. Ljubljana 1971, str. 256—263. — Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941—1945. Ljubljana 1963, str. 53—66. — J. Peskar, Preko Dolomitov na Stajersko. Ljubljana 1963. — Zbornik dokumentov za zgodovino NOB VI, knjiga 4. Ljubljana 1958, str. 105, 325, 347, 402. — Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana: Škofjeloško okrožje, fasc. 679, 679a, 686/a-I, Poverjeništvo IOOF za Gorenjsko, fasc. 466/III, Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko, fasc. 466/II. — Loški muzej, Škofja Loka: Topografija NOB. — Iz spominov in pripovedovanja Mire Svetina (Ljubljana) in Janeza Trojarja-Zagloba (Ojstri vrh).

Résumé

LE FRONT DE LA LIBÉRATION COMME POUVOIR DU PEUPLE À SELŠKA DOLINA 1941—1945

L'auteur nous décrit d'abord la situation politique et administrative sous l'occupation allemande en 1941 et les premiers préparatifs organisateurs du soulèvement contre l'occupateur en Slovénie, spécialement en Haute Carniole, ainsi que la formation des premières unités des partisans à Selška dolina et leur expansion en 1942. C'est en cette année que l'activité politique sur le terrain commença à s'organiser et à se répandre en formes différentes dont les comités du Front de la libération des villages. En fonction du pouvoir du peuple illégal, ces comités-ci avaient l'armée de libération nationale et exerçaient une activité politique et informatrice. L'article suit le développement des comités du Front de la libération et le développement parallèle d'autres organisations politiques et de leurs directions (le parti communiste, l'association antifasciste des femmes, l'association de la jeunesse communiste) tout en parlant du déroulement de la guerre de la libération nationale ainsi que du rôle et de l'activité du pouvoir du peuple en forme organisée. Il traite plus minutieusement des élections des délégués aux comités locaux et aux assemblées départementales du Front de la libération qui eurent lieu en novembre 1944. Les opérations militaires qui se déroulaient dans cette période à Selška dolina, rendaient impossibles l'organisation des élections aux comités de la libération nationale ainsi qu'aux organes du pouvoir qui assumèrent la fonction d'organe du pouvoir et l'exerçaient jusqu'à l'année de la libération en 1945.